

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

סולם מוצב ארצה וראשו מגיע
השמימה

הלכה

במצוות תפילה ובדין תפילה
ערבית

פרשת ויצא תשפ"ז

שנה כ"ז – קובץ ז' [תתקל"ח]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

יעמדו על הברכה

המזכים את הרבים בהפצת תורתו
של מרן הגאב"ד שליט"א

השיעור השבועי מוקדש

לעילוי נשמת

הגאון הרב מרדכי

בן ר' משה זצ"ל

שטרנברג

גלב"ע י"ב כסלו תשפ"ג

תחא נשמתו צרורה בערור החיים

הונצח ע"י תלמידו

הר"ר שחר רחמני הי"ו

פרשת ויצא

תפילתן של אבות

"ויפגע במקום" (כ"ח י"א).

"איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר תפלות אבות תקנום, רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום... אברהם תקן תפלת שחרית, שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר ויעמד פינחס ויפלל, יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו, יעקב תקן תפלת ערבית, שנאמר ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי... לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום, ואסמיניהו רבנן אקרבנות" (ברכות כ"ו ע"ב).

הנה מפשטות לשון הגמ' משמע שהאבות תיקנו את שלשת התפילות, ולכאורה תיקנו כן לדורות אחריהם, דאי לאו הכי מה ענין תקנה יש בזה.

אך הרמב"ם כתב (הל' מלכים פ"ט ה"א):

"על ששה דברים נצטווה אדם הראשון: על ע"ז, ועל ברכת השם, ועל שפיכות דמים, ועל גילוי עריות, ועל הגזל, ועל הדינים, אף על פי שכולן הן קבלה בידינו ממושה רבינו, והדעת נוטה להן, מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטוו, הוסיף לנח אבר מן החי שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו, נמצאו שבע מצות, וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם, בא אברהם ונצטוו יתר על אלו במילה, והוא התפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת לפנות היום, ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית, ובמצרים נצטוו עמרם במצות יתירות, עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על ידו".

הרי שהאבות התפללו כל אחד תפילתו המיוחדת, אך אין בזה תקנה לזולתם.

במצוות תפילה ובדין תפילת ערבית

ודברי הרמב"ם הם מקור למה שכתב המהרש"א בחידושי אגדות שם שבאמת לא תיקנו את נוסח התפילה "אלא דמאבות למדנו שצריך לאדם להתפלל ג' תפלות בכל יום לקיים מה שנאמר ערב ובוקר וצהרים אשיחה וגו'... דמכל אחד מהאבות למדנו לפי מה שמצינו בו שהתפלל וכ"כ בספר יוחסין, וכתב עוד אולי כל אחד מהם היה יותר זריז כפי מדתו כו' ע"ש".

הרי לן אף מדבריו שאין כונת הדברים שהאבות תיקנו תקנה לדורות שיתפללו ג' תפילות בכל יום, אלא שמהם למדנו שראוי להתפלל שלש תפילות בכל יום, והסמיכו על הכתוב בספר תהלים (נ"ה י"ח) "ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה". ועוד הסמיכו את התפילות על התמידין כמבואר בגמ'.

אך ראיתי בספר האשכול בהל' תפלה וקר"ש (הוצאת נחל אשכול אות ז):

"אברהם תקן תפלת שחרית, תקנה לכל העולם ופרסמה לכל משום דנענה בה. ויצחק כמו כן תקן תפלת המנחה לכל משום דנענה בה... וכן יעקב תקן לכל תפלת ערבית וכו'".

הרי לן שאכן תיקנו האבות תקנות אלה לכל העולם כולו.

ועיין עוד בתוס' ישנים (יומא כ"ח ע"ב ד"ה צלותיה) שהאבות תיקנו את התפילות לכל בני ביתם, עי"ש.

הצד השווה שבהם שהאבות אכן תיקנו את התפילות כפשטות לשון חז"ל אלא שנחלקו אם לבני ביתם או לכל העולם כולו.

ובפנימיות הענין, האריך המהר"ל בנתיבות עולם (נתיב העבודה פ"ג) לבאר דשלשת התפילות הללו הם כנגד "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך", עי"ש ותשבע נועם.

במצוות תפילה ובדין תפילת ערבית

ב

במצוות תפילה ובדין תפילת ערבית

"ויפגע במקום" (כ"ח י"א).

"מכאן שיעקב תיקן תפלת ערבית" (ברכות כ"ו ע"א).

א

בגדר הדין לתפילת ערבית רשות

והנה שונה תפילת ערבית משחרית ומנחה, כדקיי"ל בברכות (כ"ז ע"ב) דתפלת ערבית רשות, ונחלקו הראשונים בגדר זה, התוס' כתבו במקומות רבים (ברכות ד' ע"ב, כ"ו ע"א, ל' ע"ב, שבת ט' ע"ב, יומא פ"ז ע"ב ועוד) דאסור לבטלה בחנם, ולא אמרו דהוי רשות אלא לגבי מצוה עוברת. ובמס' שבת (ט' ע"ב) כתבו דגם לגבי מצוה שאינה עוברת נדחית עי"ש. וכתבו כן לתרץ מה שהקשו למה אמרו דאם שכח יעלה ויבוא בליל ר"ח אינו חוזר מטעם דאין מקדשין את החודש בלילה, תיפוק ליה משום דתפלת ערבית רשות, ועל זה כתבו דאין זה רשות ממש אלא לגבי מצוה עוברת.

ובשם הבה"ג הביאו התוס' (יומא פ"ז ע"ב, חגיגה ט' ע"ב) דרך אחרת, דאף דמעיקרא דדינא תפילת ערבית רשות מכל מקום קבלוהו כחובה, אמנם בגדר זה דקבלוהו חובה נחלקו הראשונים ויש בו שני דרכי הבנה, הרא"ש בברכות (פ"ד סי' ב') ורבינו יונה שם (י"ח ע"א מדפי הרי"ף) פירשו דהוי קבלה פרטית דכיון שהתפלל האדם בשאר הלילות תפילת ערבית, יש בעצם התפילה קבלה שהרי התפלל, ואילו לא היה יוצא משום שכחת יעלה ויבא היה עליו לחזור ולהתפלל כדי למלא קבלתו עי"ש. אך בדברי הרי"ף שם וברמב"ם (פ"א ה"ו) מבואר הבנה אחרת בזה, דז"ל הרמב"ם: "נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם להתפלל ערבית וקבלוהו עליהם כתפילת חובה". ומבואר דקבלה כללית יש בזה של כל ישראל, וכ"כ הרי"ף שם והתוס' ביומא (פ"ז ע"ב), ובתוס' בחגיגה (ט' ע"ב) הביאו את שני הפירושים, עי"ש בדבריהם.

אמנם מצינו בדברי הרמב"ם בג' מקומות בהלכות תפילה דדין תפילת ערבית חלוק מדין שחרית ומנחה משום היותה רשות:

במצוות תפילה ובדין תפילת ערבית

א. בפ"ג (ה"ז) כתב, דבכל התפלות אם התפלל קודם זמנה חוזר ומתפלל בזמנה, אבל בערבית כיון דרשות היא אין מדקדקין בזמנה.

ב. בפ"ט (ה"ט) כתב, דבתפלת ערבית אין חזרת הש"צ משום שאין אדם מחויב בה שיהא צורך להוציאו ידי חובתו, ואם הש"צ חוזר הוי ברכה לבטלה.

ג. ובפ"י (ה"י) כתב, דאם נזכר באמצע תפלתו שכבר התפלל, פוסק, חוץ מערבית, דמתחלה לא התפלל על דעת שהיא חובה. וביאור דבריו דא"א להתפלל תפילה שמקצתה חובה ומקצתה נדבה, אבל תפלת ערבית שהיא רשות יכול להשלימה בנדבה, עי"ש.

ומכל זה מבואר דאף לאחר שקבלוהו עליהו חובה אין זה אלא לענין שאין לבטלה, אבל עצם התפילה ודיניה לא נשתנו בכך ועדיין תפלת רשות היא בעצם כמבואר.

וצ"ב בגדר זה דקבלוהו עליה חובה מה ענינו וגדרו.

ומצינו גדר זה בכמה מקומות.

א. המג"א (סי' תפ"ט בס"ק א') כתב דנשים קבלו עליהם כחובה מצות ספירת העומר, ובניזירות שמשון שם חלק עליו וכתב דלא מהני קבלה כחובה אלא במקום שיש פלוגתא וי"א שחייב, אבל כשפטור לכו"ע לא מהני גדר זה. וזה כנראה גם דעת המנחת חינוך (מצוה ש"ו) שתמה על המג"א בזה, עי"ש.

ב. מגן אברהם (סי' תקצ"א ס"ק ו') לגבי פסוקי מלכיות זכרונות ושופרות דקבלו כחובה לומר י' פסוקים.

ג. בשו"ת הגרעק"א (בהשמטות סי' א') כתב דנשים בשופר סוכה ולולב קבלוהו כחובה.

וכתבתי במק"א לבאר, שנחלקו בכל גדר זה, ודעת הניזירות שמשון והמנחת חינוך, דרק במקום פלוגתא יכול אדם לקבל על עצמו לנהוג כדעת המחמיר, ויש בזה מעין הכרעה אישית, והרי זה כאילו נפסק להלכה לגביו לחומרא, ומשום כך מהני רק במקום פלוגתא, ודעת המג"א דגדר זה יסודו בדין נדרי מצוה וכל הנהגה של דבר מצוה דיש בו דין נדר, ומשום כך נקט דבכל ענין של מצוה שייך לומר בו קבלוהו חובה.

במצוות תפילה ובדין תפילת ערבית

אך באמת צ"ב לשני הדרכים, דגדר זה של הכרעה ע"י הנהגה כשיטת המחמירים אין לו מקור ושורש, וכי ביד אדם או ביד ציבור להפוך היתר לאיסור ופטור לחיוב, אתמהה. וגם גדר נדר שבקבלה צ"ע, דלשיטת הרא"ש ורבינו יונה נ"חא, דהמתפלל קיבל על עצמו תפילה זו כחובה והוי כנדר ידידה, אבל לרי"ף ורמב"ם מה תוקף יש לקבלה כללית של כלל ישראל לחייב את היחיד בתורת נדר.

ומשום כך נראה לשיטתם, דכל גדר קבלוהו חובה יסודו בדין מנהג, וככל מנהג ותיקין שחייבין לנהוג על פיו משום אל תטוש תורת אמן, וזה ענין קבלוהו עליה חובה והוי מנהג גמור, ודו"ק.

[ובעיקר גדר קבלוהו עליהו חובה עיין מה שהארכתי במנחת אשר דברים סימן כ"ה].

ב

בין רשות לנדבה

ובעיקר דברי הרמב"ם דבתפילת ערבית יכול להשלים תפילתו אם נזכר באמצע שכבר התפלל, כיון דמתחלה לא התפלל על דעת שהיא חובה, השיג הראב"ד וכתב "אין כאן נחת רוח". סתם ולא פירש במה הוא חולק על הרמב"ם.

והכסף משנה הבין את קושיית הראב"ד על סמך מה שכתב הרמב"ם (פ"א ה"ו) דקבלו עליהו חובה, וא"כ שוב חובה היא ולא רשות, עי"ש. וכתב ליישב את שיטת הרמב"ם דמכל מקום שאני ערבית דתחילת תקנתו רשות.

ובחידושי הגר"ח על הרמב"ם כתב, דמה דקיבלו עליהו חובה אינה אלא חובה על הגברא, אבל מכל מקום החפצא דתפילת ערבית לעולם רשות הוא, וכאילו קיבלו עליהם חובה להתפלל תפילת רשות, עי"ש.

אך לדידי נראה, דאם תמצא לומר שאכן זה קושיית הראב"ד, כל כהאי גוונא הוה ליה לפרש ולא לסתום, וכאשר הראב"ד דוחה את דברי הרמב"ם מבלי לפרש טעמו,

במצוות תפילה ובדין תפילת ערבית

ע"כ הוי קושיא מיניה וביה בעצם הסברא וכעין פירכא, ולא קשיא ממקום אחר כעין תיובתא.

ומשום כך נראה לולי דברי הכס"מ דקושיית הראב"ד היא דכשם שאין לצרף בתפילה אחת כונת חובה ונדבה, כך אין לצרף כונת רשות ונדבה, דאין גדר תפילת הרשות כגדר תפילת נדבה, וא"כ לדעתו אין בין שחרית ומנחה שצריך להפסיק בהן, לתפילת ערבית דגם בה צריך להפסיק.

ודעת הרמב"ם נראה דסבירא ליה דביסוד גדרם רשות ונדבה מהות אחת הן, ואף דברור ופשוט דאין תפילת ערבית נדבה שהרי אין צריך להוסיף בה דבר, ועוד דבשבת ויו"ט אין מתפללין נדבה כמו שכתב הרמב"ם (פ"א ה"י) ומתפללין בהם ערבית, הרי דודאי תפילת ערבית איננה תפילת נדבה, אך מכל מקום יש בהם גדר משותף בעצם החפצא של התפילה, ומשום כך ס"ל דאין זה מן הנמנע להשלים תפילת רשות בנדבה.

ולשיטתו אזיל הרמב"ם (פ"ג ה"ג) שבכל דבריו נקט שם לשון תפילת רשות על תפילת נדבה וז"ל: "נהגו אנשים הרבה להתפלל גדולה וקטנה והאחת רשות והורו מקצת הגאונים שאין ראוי להתפלל רשות אלא הגדולה וכו' ואם התפלל הגדולה חובה לא יתפלל הקטנה אלא רשות". ונראה לכאורה בדבריו דגדר אחד הם ביסוד הדברים כמבואר.

ואפשר דהרמב"ם לשיטתו, דבסוף פ"א מבואר בדבריו דדין תפילה כדין קרבן ממש, דכתב שם ג' הלכות המושגות על הנחה זו: א. אין הציבור מתפללין נדבה כיון שאין קרבן צבור נדבה. ב. אין מתפללין מוסף נדבה כיון שאין קרבן מוסף בא נדבה. ג. אין מתפללין נדבה בשבת וי"ט כיון שאין בהן קרבן נדבה. ומכל זה מבואר דדין תפילה כדין קרבן ממש, ולפי זה מסתבר דיש בתפילה רק שני גדרים יסודיים חובה ונדבה כמו שיש קרבן חובה וקרבן נדבה ואין זולתם.

אמנם בדעת הראב"ד אין הכרח שהוא חולק על כל הנחת הרמב"ם שדין תפילה כדין קרבן, וי"ל דסבירא ליה דגדר תפילת ערבית רשות נגזר מדין הקטרת איברים שאינו גדר חובה או נדבה אלא דין בפני עצמו, והוי כרשות כיון שאין ההקטרה מעכבת, ודו"ק בכל זה.

במצוות תפילה ובדין תפילת ערבית

ג

ערבית בערב שבת

יש לעיין במה דמצינו בברכות (כ"ז ע"ב) דרב צלי של שבת בע"ש, האם זה משום שלעולם כשמתפללין תפילת ערבית מבעוד יום מתפלל כאילו הוא לילה ולכן רב התפלל מעריב של שבת בע"ש, ולפי זה אף המתפלל ערבית בערב ר"ח מבעוד יום אומר יעלה ויבא, או שמא אין זה אלא בשבת משום דין תוספת שבת, ואם כן אין הלכה זו נוהגת בער"ח.

ואין להוכיח ממה דמתפלל של מוצ"ש בשבת ומתפלל תפלת חול, דתפילת חול לעולם זמנו אף בשבת ורק משום טירחא דציבורא אין מתפללין י"ח ברכות בשבת, וממה שאומר אתה חוננתנו אפילו שעדיין שבת, אין ראייה, משום דקידוש והבדלה אינם תלויים ממש בזמני שבת וחול, אלא צריך לקדש סמוך לכניסתו ולהבדיל סמוך ליציאתו כמבואר ברמב"ם (פרק כ"ט מהלכות שבת הלכה א').

ומטעם זה אפשר גם לפרש מה דמתפלל של שבת בע"ש [כמבואר שם ברמב"ם], דדין קידוש כדין הבדלה וגם קידוש אין צריך לומר דוקא לאחר שקידש היום, ולשיטתו על כרחך צריך לומר דזה מהאי טעמא דהרמב"ם הלא סבירא ליה דתוספת שבת לאו דאורייתא ואף מדרבנן שיטתו דאין תוספת שבת כמבואר בבית יוסף (סי' רס"א).

אמנם בפ"ג מתפילה (ה"ז) כתב הרמב"ם טעם אחר להא דמתפלל של שבת בע"ש, וז"ל:

"ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה".

ונראה שהוצרך לזה כיון דתפלת שבת לאו מדין קידוש הוא, משום כן קשה איך יתפלל תפלת שבת בחול בערב שבת, ולכן ביאר דאין מדקדקין בזמן תפילת ערבית כיון דהוי רשות, ולכאורה לשיטתו גם לגבי ר"ח כך הדין דמה בין שבת לר"ח כיון שאין זה משום תוספת שבת אלא משום שאין מדקדקין בתפלת ערבית.

ובשו"ת ארץ צבי להגאון מקוז'יגלוב (סי' כ"ה) נשאל שאלה זו ע"י כ"ק האמרי אמת מגור, ובסי' כ"ו כתב, דאם היה הדין שאין אומר יעלה ויבא לפני הלילה, היה אסור

במצוות תפילה ובדין תפילת ערבית

לכתחלה להתפלל מבעוד יום, כיון שבכך הוא מבטל "יעלה ויבא", ומדלא אשכחן שאסור להתפלל ערבית בר"ח מבעוד יום, בהכרח שאומר יעלה ויבא. וכ"כ בספר מכתבי תורה להאמרי אמת (סי' נ"ו) עי"ש. וכן פסק המשנ"ב (סימן תרצ"ג בשעה"צ ס"ק ו') עי"ש, ובאמת כבר מבואר כך להדיא בדברי מהרי"ל בהל' פורים (אות ה') דמתפלל ערבית מבעוד יום ואומר על הנסים עי"ש.

ד

בתפילת ערבית בליל ומוצאי שבת קודש

וחידוש גדול כתב הגר"י עמדין במור וקציעה (סימן רס"ח) וחזר על דבריו בסידורו הגדול דתפילת ליל שב"ק לכו"ע הוי מה"ת, אלא סתם ולא פירש טעם מצפוניו.

והגאון המופלא רבי יוסף שאול בשו"ת שואל ומשיב כתב שלש דרכים לחדש דתפילת בליל שבת הוי מה"ת.

במהדורא ג' (ח"ב סימן ג') כתב שתי דרכים:

א. לכאורה יש לתמוה בכל עיקר הדין דתפילת ערבית רשות, דהלא כתב הרמב"ם דתפילה אחת ביום חובה היא מה"ת, והיום הולך אחר הלילה, ותמוה אפוא שהתפילה הראשונה שבכל יום ויום רשות הוא ולא חובה, אלא שתפילת כנגד תמידין תקנום ובקדשים הלילה הולך אחר היום כמבואר בחולין (פ"ג ע"א). אך בשבת ויו"ט שבכל עיקר קדושת היום הולך אחר הלילה נמצא שתפילת ערבית היא התפילה הראשונה של היממה ובדין הוא שתהיה חובה.

וכל עיקר דרך זה פלפול בעלמא ודרך נשר בשמים, וכל דין תפילת ערבית רשות אינו תלוי כלל אם היום הולך אחר הלילה, ואין זה ענין כלל לשיטת הרמב"ם שתפילה אחת מה"ת, אלא משום שתפילת ערבית כנגד אברים המתאכלים בלילה על גבי המזבח הם ולא חובה, וכל זה פשוט.

ב. עוד כתב שם (ד"ה ובאמת מיושב) דבליל שב"ק תפילת ערבית חובה משום מצות קידוש היום.

במצוות תפילה ובדין תפילת ערבית

וגם זה תימה, דלא מצינו בשום מקום שתיקנו תפילת ערבית בשבת משום מצות הקידוש, ואף שכתב המגן אברהם (רע"א סק"א) שאדם יוצא ידי חובת קידוש בתפילת ליל שבת, אין זה אלא שיוצא יד"ח, אבל ברכת מקדש השבת שבתפילה אינה ענין למצות קידוש היום, דהלא זוהי מטבע של תפילת שב"ק שמברכים בכל אחת מן התפילות, ערבית שחרית, מוסף ומנחה, ומשו"כ גם סברא זו אינה עיקר להלכה.

ג. ובתשובה נוספת (מהדורא ד' ח"ב סימן מ"ד) הביא את דברי היעב"ץ והוסף דרך אחרת לבאר שיטתו, דמה שאמרו תפילת ערבית רשות טעמו כמ"ש (שם כ"ו ע"ב) "ומפני מה אמרו תפילת הערב אין לה קבע, שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה".

הרי דתפילת ערבית רשות משום שהיא כנגד אברים המתאכלין על גבי המזבח בלילה, אך אין מקטירין בשבת אברים של חול, וע"כ דתיקנו תפילה בליל שבת מטעם אחר, ומשו"ה הוי חובה.

אך גם בזה יש לתמוה דמהיכ"ת לחדש דשאני תפילת ערבית בשבת מתפילת ערבית בחול וטעם אחר יש בה שהעלימו חז"ל, ומה שכתב שאברי חול אין קרבין בשבת, אך זאת פשיטא דאברים שהעלו ע"ג המזבח בערב שבת מבעוד יום מתעכלין כל ליל שבת, ואף תפילת ערבית של שבת כנגד אברים ופדרים המתאכלים ע"ג המזבח.

והפני יהושע (שם כ"ו ע"ב) כתב שתי דרכים למה תפילת ערבית רשות: א. משום דהקטרת האברים אינה מעכבת ואינה אלא לכתחלה. ב. משום שלכתחלה מצוותן ביום ורק אם לא נתאכלו מבעוד יום גם מתאכלין כל הלילה. ולשתי דרכים אלה אין בין שבת לימות החול.

אך כל עיקר חידוש זה של היעב"ץ והשוואל ומשיב נסתר מדברי הרמב"ם המפורשים בביאור מה שמתפללים של שבת בערב שבת ושל מוצ"ש בשבת, דכיון דתפילת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה, הרי שתפילת ערבית של שבת ושל מוצ"ש רשות היא ולא חובה.

ובחידושי הרא"ה על מס' ברכות (כ"ז ע"ב) כתב לחדש דתפילת ערבית של מוצאי שבת הוי חובה משום שתיקנו להבדיל בתפילה, וע"כ צריך להתפלל ערבית במוצ"ש

במצוות תפילה ובדין תפילת ערבית

כדי להבדיל. וחידוש זה מתיישב על הלב, דבניגוד לקידוש שבתפילת ליל שב"ק דלא הוי משום מצות הקידוש אלא מנוסח התפילה, הבדלה בתפילה במוצ"ש מצות הבדלה היא.

אך אין מדברי הרמב"ם סתירה לדברי הרא"ה, דבעצם תפילת ערבית רשות היא, אלא שצריך להתפלל כדי להבדיל, ומסתבר דכיון שבעצם התפילה רשות היא אפשר להקדימה וממילא אף יבדיל מבעוד יום.

אמנם אף שדבריהם אין להם כל מקור ושורש בהלכה, בתורת הקבלה יש מקור מפורש בתיקוני זוהר (תיקון החמישי) דתפילת ערבית בשבת חובה היא ולא רשות, עי"ש בעומק הדברים.

ודו"ק בכל זה.

שוב ראיתי במחזיק ברכה להחיד"א (סימן רס"ח) שכבר דחה דברי היעב"ץ וכצב שמדברי הראשונים משמע שגם בשבת הוי תפילת ערבית רשות, וציין גם לדברי הרמב"ם, עי"ש.

והנה בתחילה כתב הפני יהושע שם דמחלוקת רבן גמליאל ור' יהושע אם תפילת ערבית רשות או חובה תלוי אם אבות תקנום או כנגד התמידין, דאם כנגד התמידין מסתבר דהוי רשות, אבל אם אבות תקנום הוי חובה, ושוב דחה דלאו הא בהא תליא, עי"ש.

סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה

סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה

"ויחלם והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה,
והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו" (כח, יב).

"סולם בגי' קול שקול תפילת הצדיקים הוא סולם
למלאכים לעלות בו וכן עלה המלאך בלהב הקרבן,
והתפלה היא העבודה לכך כל מי שמכוין בתפלתו הסולם
שלם בשליבותיו ויכולים לעלות בו" (בעל הטורים).

עוד כתב הבעה"ט "סלם בגימ' סיני שהראהו מעמד הר סיני".

סולם זה רמז הוא לשני עמודי תבל התורה והתפלה, באמצעותם יש
בכח האדם לעלות מעלה מעלה, ולא רק לעלות אלא גם להעלות, מלאכי
אלקים עולים ויורדים בו, כשהוא עולה מעלה עמו מלאכי אלקים.

ובזוה"ק בפרשה זו איתא שסולם זה רמז לנשמת האדם, (וכ"כ בנפש
החיים שער א פרק יט, עי"ש בדבריו הנפלאים) נשמת האדם סולם הוא,
סולם שרגליו ניצבים באדמת הארץ וראשו מגיע לשמי רקיע, וע"י התורה
והתפלה עולה הוא ומעלה את כל הבריאה כולה עד שמלאכי אלקים, אף
הם עולים ויורדים בו.

התורה והתפלה, איזה מהם עיקר ואיזה טפל לחבירו?

הנה למדנו עוד בפרשה זו "ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש אלקים
במקום הזה ואנכי לא ידעתי, ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה
כי אם בית אלקים וזה שער השמים" (כח, טז-יז).

פירש הבעש"ט הקדוש זי"ע ע"פ המבואר בחז"ל (שבת לא, א) "כל שיש
בו תורה ואין בו יראת שמים מכריז רב ינאי עליה חבל על דלית ליה
דרתא ותרעא לדרתא עבד" (חבל על מי שאין לו דירה והוא עושה לעצמו
שער), התורה היא שער והיראה היא הבית, כשם ששער ללא בית אין בו
תועלת כך תורה ללא יראת שמים אין בה תוחלת.

סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה

יעקב אבינו בשנתו נתגלו לו סודות טמירים ונשגבים מאוצרה של יראת שמים, ועל כן כשהקיץ יעקב משנתו כתיב "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלוקים", במקום זה זכיתי להגיע לבית אלוקים, זכיתי לאוצר של יראת שמים שנמשל לבית, "וזה שער השמים", התורה שלמדתי י"ד שנה בבית שם ועבר היא השער, "שער השמים", החומה והמגן לבית אלוקים.

אמנם עוד אמרו בגמ' בשבת שם משל אחר, "אמר רבה בר רב הונא כל מי שיש בו תורה ואין בו יר"ש דומה כמי שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו". ולכאורה הדברים סותרים זה את זה, שנראה מדבריהם אלה שהתורה היא הבית הפנימי והיראה המפתחות החיצוניות, השער לבית, וכבר עמדו רבים על סתירה זו בדברי חז"ל.

ועל כרחק נראה לומר, שאמנם כן המפתחות החיצוניות ניתנו בתוך הבית הפנימי, וכדי לפתוח שער לשמים צריך להגיע למפתחות שבתוך הבית! התורה והיר"ש כרוכין ירדו מן השמים, וכל האומר אין לי אלא תורה אף תורה אין לו (יבמות קט, ב). אין תורה ללא יר"ש, אך גם אין יר"ש ללא תורה, "לא ע"ה חסיד" (אבות ב, ה). והוא שאמר יעקב אבינו כשהקיץ משנתו "אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים", הבית והשער התורה והיראה יחדיו צמודים, דהא בלא הא לא קיימא.

והנה בקידושין (ל, ב) אמרו "בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין", ומשמע שתורה תבלין יחיד היא, וזולתה אין עצה ואין תבונה במלחמת היצר, ואם כן איך אמרו חז"ל (ברכות ה, א) "א"ר לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל תחטאו, אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם, אם נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם, אם נצחו מוטב, ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה", הרי שיש תבלינים שונים מלבד תלמוד תורה, ולכאורה נראה שיש סתירה בין הדברים.

אלא נראה שבאמת תורה עצה יחידה היא ואין זולתה תבלין לשבור

סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה

כח היצר ורוב תקפו, אך אם עוסק הוא בתורה ורואה שאעפ"כ יצרו מתגבר עליו, אות וסימן הוא שאינו לומדה כדבעי, לפי שצריך אדם לעסוק בתורה מתוך יראה ש"כל האומר אין לי אלא תורה אף תורה אין לו", התורה תבלין היא אלא שצריך אדם להשתמש בתבלין בדרך הרצוי וההגון, ולכך כשעסק בתורה ועדיין לא עלתה ארוכה בידו יקרא קריאת שמע ויקבל ע"ע עול מלכות שמים ויחזור לתלמודו, ואם רואה הוא שעדיין יצרו מתגבר עליו, אות הוא שאין לימודו מתוך הכנעה וענוה, וכדאיתא בתענית (ז, א) "נמשלה תורה למים, מה מים מניחין מקום גבוה והולכים למקום נמוך, אף ד"ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה", ולכך "יזכיר לו יום המיתה" ויגיע לשברון לב, ואזי מובטח לו שתורתו תבלין היא ליצרו, לפי שתורה זו יסודה גם ב'בית אלקים' וגם ב'שער השמים' שהלא אמרו חז"ל (ברכות ח, א) "אין לא להקב"ה אלא ד"א של הלכה בלבד", ומאידך אמרו "אין לו להקב"ה אלא אוצר של יראת שמים בלבד", ד"א של הלכה כשהם שמורים וערוכים באוצר של יראת שמים, אין לו להקב"ה אלא תורה ויראה בבחינת 'בית אלקים' ו'שער השמים'.

יה"ר שנזכה ונתקרב לבית אלקים ולשער השמים לד' אמות של הלכה ולאוצר של יראת שמים, ונזכה לישועת ישראל בביאת גוא"צ בב"א.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

